

УДК 007 : 304 : 004.9 + 001

ІНДЕКС МОДАЛЬНОСТІ-ЕМПАТІЇ (ІМЕ) УКРАЇНСЬКИХ І ШВЕДСЬКИХ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ НОВИН ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ЛАКМУС

Олександр Холод

*Київський національний університет культури і мистецтв,
вул. Щорса, 36, Київ, 01133, Україна
e-mail: akholod@ukr.net*

У статті аналізуються індекс модальності-емпатії українських і шведських новин популярних у країнах телеканалів. Автор доводить думку про те, що індекс модальності-емпатії є соціальним лакмусом або показником рівня ставлення і співчуття.

Ключові слова: телевізійні новини, модальність, емпатія, індекс модальності-емпатії.

Проблема, якій присвячене дослідження, полягає в незнанні того, наскільки тексти телевізійних новин Швеції та України впливають на аудиторію, наскільки відчутно модальні слова та вислови ведучих та кореспондентів новин на телебаченні двох країн формують певну контентну настанову (суспільну програму) для аудиторії. Проблемою є те, наскільки думки громадян Швеції та України «прагматизуються» завдяки співпереживанню (емпатії) телеведучих (журналістів) і кореспондентів, які подають тексти в новинних блоках на телебаченні, активно й частіше несвідомо використовують граматичну категорію модальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Із метою уточнення значення ключових термінів, до яких далі апелює автор, і встановлення зв'язку між лінгвістичною категорією «модальність» та психологічною категорією «емпатія» необхідно визначити чітку його теоретичну позицію.

У подальшому дослідженні вживається лінгвістичний термін «модальність» і психологічний термін «емпатія».

Приймаємо традиційне значення лінгвістичного терміна «модальність» і вважаємо, що модальністю слід називати «функціонально-семантичну категорію, яка виражає відношення змісту висловлювання до дійсності і мовця до змісту висловлювання» [3]. Варто згадати, що модальність «може бути виражена інтонацією, морфологічними, лексико-граматичними та іншими засобами». До модальних слів і часток автори відносять слова на кшталт:

«треба», «може», «навіть» тощо.

Емпатію дослідник Ж.М. Маценко пропонує розглядати як «розуміння відносин, [почуттів](#), [психічних станів](#) іншої особи в формі [співпереживання](#)» [2]. Автор нагадує про те, що слово «емпатія» походить від грецького «*patho*» й означає «глибоке, сильне, чутливе почуття (відчуття), близьке до страждання. Префікс «*em*» означає спрямований (скерований) усередину» [2].

Описуючи можливі способи висловлення емпатії за допомогою мовних засобів, дослідник Ж.М. Маценко посилається на лінгвістичний процес, який мовознавці іменують модальністю. Вважаємо, що саме тут виникає необхідність надалі тлумачити граматичну категорію «модальність» як таку, що щільно пов'язана з психологічною категорією, процесом «емпатія».

Із метою пошуку і встановлення наближення семантики термінів «модальність» (лінгвістика) й «емпатія» (психологія) варто записати їх поруч. Але для уточнення понятійно-категоріального апарату виникла необхідність звести в одну таблицю категорії «мовленнева дія», «мовленнева операція», «мовленневий акт» і «мовленнева ситуація». Аналіз психолінгвістичних і соціальнокомунікаційних тлумачень згаданих категорій дав право стверджувати, що тлумачення збігаються й утворюють підґрунтя для формулювання нової соціальнокомунікаційної категорії – «модальність-емпатія». Разом із тим, не варто забувати, що під час пошуку системного зв'язку між категоріями соціальних комунікацій і психолінгвістичними категоріями виникла об'єктивна необхідність визнати реальність функціонування нової соціальнокомунікаційної категорії «індекс модальності-емпатії (ІМЕ)».

Індекс модальності-емпатії (ІМЕ) – показник суб'єктивної вербальної (мовленневої) соціальної дії, яка експлікує соціальну взаємодію між потерпаючим об'єктом і суб'єктом, здатним надати йому підтримку.

Одиниця вимірювання ІМЕ – кількість модальних мовленневих операцій, здійснених у межах однієї емпатійної взаємодії.

Результати аналізу останніх досліджень і публікацій дозволяють уточнити проблему подальшого вивчення. На початку дослідження стверджувалося, що нині відсутнє знання того, наскільки тексти телевізійних новин Швеції та України впливають на аудиторію, наскільки відчутно модальні слова та вислови ведучих та кореспондентів новин на телебаченні двох країн формують певну контентну настанову (суспільну програму) для аудиторії. Проблема поглиблювалася також незнанням того, наскільки думки громадян Швеції та України «прагматизуються» завдяки співпереживанню (емпатії) телеведучих (журналістів) і кореспондентів, які подають тексти в новинних блоках на телебаченні, активно й частіше несвідомо використовують граматичну категорію модальності. Аналіз останніх досліджень дозволив наблизитися до вирішення проблеми: раніше було встановлено, що, по-перше, є об'єктивна необхідність фіксувати явище-процес у соціальних комунікаціях, коли в новинах телевізійні ведучі та кореспонденти України і Швеції, висловлюючи свою думку (або коментуючи сюжети), висловлюють вербально (а іноді й кінесично) свої суб'єктивне ставлення до подій і оцінок. Іншими словами, телеведучі новин і кореспонденти фіксують модальність як результат емпатії. В одному випадку телеведучі і кореспонденти фіксують емпатію активно, інтенсивно. В іншому випадку інтенсивність такої фіксації майже не

реєструється. У зв'язку з цим розуміння сформульованої раніше проблеми поглибилося усвідомленням того, що нині відсутні знання того, як вимірювати ступінь прояву і фіксації модальності-емпатійності. Саме тому було запропоновано ввести термін «індекс модальності-емпатії» (скорочено – ІМЕ або МЕ-індекс).

Сформульована й уточнена проблема дослідження дозволила виокремити об'єкт і предмет подальшого вивчення.

Об'єктом дослідження було обрано українські та шведські телевізійні новини як соціальний лакмус (показник).

Предметом вивчення став соціальнокомунікаційний психолінгвістичний аналіз індексу модальності-емпатії (МЕ-індекс) українських і шведських телевізійних новин як соціального лакмусу.

Було висунуте *припущення*: соціальнокомунікаційний психолінгвістичний аналіз індексу модальності-емпатії (МЕ-індекс) українських і шведських телевізійних новин дозволить визнати їх соціальним лакмусом (показником).

Метою дослідження стало встановлення індексу модальності-емпатії (МЕ-індекс) українських і шведських телевізійних новин як соціального лакмусу (показника).

Методи дослідження

Для досягнення поставленої мети необхідно звернутися до:

- 1) діалектичного методу як до загального методу наукового пізнання;
- 2) загальнонаукових методів (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, наукова індукція, дедукція, аналогія, моделювання, класифікація);
- 3) методів теоретичного дослідження (формалізація, аксіоматичний метод, статистичних методів, гіпотетико-дедуктивного методу);
- 4) методів емпіричного аналізу (спостереження, опис, вимірювання);
- 5) галузеві методи соціальних комунікацій (контент-аналіз та інтент-аналіз текстів телевізійних ведучих і кореспондентів; метод визначення МЕ-індексу в авторській пропозиції).

Методика наукового пошуку полягала у виконанні таких дослідницьких процедур:

- 1) уточнення значення ключових термінів, до яких необхідно звертатися впродовж здійснення та опису дослідження;
- 2) визначення об'єкту спостереження, опису і вимірювання та критеріїв їхнього відбору;
- 3) фіксація та інтерпретація даних спостереження, контент-аналізу, інтент-аналізу та визначення МЕ-індексу;
- 4) інтерпретація результатів дослідження, формулювання висновків і перспектив дослідження.

Хід дослідження

Перша дослідницька процедура полягала в уточненні значення ключових термінів, до яких необхідно звертатися впродовж здійснення та опису дослідження. Процедура була виконана й описана раніше: було уточнено значення термінів «модальність», «емпатія». Було запропоновано ввести в науковий обіг термін «модальність-емпатія» (утворений від нього прикметник

«модально-емпатійний») та термін «МЕ-індекс» (детальне обґрунтування запропоновано раніше).

Друга дослідницька процедура передбачала визначення об'єкту спостереження, опису і вимірювання та критеріїв їхнього відбору.

Для здійснення спостереження та пошуку модальних маркерів, що реалізуються в мовленнєвих операціях ведучих і кореспондентів теленовін, було визначено п'ять шведських і п'ять українських телеканалів, які пропонують в ефірі щоденні новини (див. табл. 2 далі).

Таблиця 2

ПЕРЕЛІК
відібраних шведських і українських телевізійних новинних передач
(за станом на 20.08.2012)

/п	Шведські новини* (назви: передачі + телеканалу)	Українські новини** (назви: передачі + телеканалу)
	Nyheter («Новини») (TV4)	«Подробности» (ТК «Інтер»)
	Nyheter («Новини») (SVT)	«События» (ТК «Україна»)
	Nyheter («Новини») (SVT-mittnytt) Mittnytt	«ТСН» (ТК «Студія 1+1»)
	Nyheter («Новини») (TV3)	«Факты» (ТК «ICTV»)
	Nyheter («Новини») (SVT- gavleborg) Gävledala	«Вікна» (ТК «СТБ»)

Примітки:

* – за даними сайту http://ru.wikipedia.org/wiki/Sveriges_Television [5]

** – Розрахунок показників здійснений для населення віком 18+, вибірки «Вся Україна» та «50 тис.+». Дані надані ІТК (див. : <http://www.telekritika.ua/ratings/2012-08-20/74276> [4]).

Третя дослідницька процедура полягала у фіксації та інтерпретації даних спостереження, контент-аналізу, інтент-аналізу та визначення МЕ-індексу. Останній було прораховано за такою формулою 1:

$$ME-i = \frac{\text{Кількість випадків модальності}}{\text{Кіль-ть речень у тексті}} \quad (1)$$

Процедура контент-аналізу та інтент-аналізу текстів телевізійних ведучих українського і шведського телебачення здійснювалася таким чином. Для прикладу наводиться аналіз тексту ведучого новинної передачі «Подробности» на каналі «Інтер» до сюжету «Декілька киян намагалися вивезти 130 кілограмів грибів із Чорнобиля», який був у ефірі о 9:11 31 серпня 2012 року.

Текст телеведучого

«Чорнобильські гриби намагалися вивезти з зони відчуження декілька киян. Порушників спіймали на гарячому. На 4-ьох машинах вони перевозили більше 130-ти кілограмів грибів. Зараз вирішують питання про порушення кримінальної справи. Окрім того, правоохоронці затримали й чотири човни, на яких також мешканці столиці незаконно рибалили на річці Прип'ять. За заборонений промисел у зоні радіоактивного забруднення - порушникам світить чималий штраф та навіть позбавлення волі» [1].

Аналіз тексту «Декілька киян намагалися вивезти 130 кілограмів грибів із Чорнобиля» здійснювався завдяки підрахунку кількості речень (їх у тексті 6) та кількості випадків модальності (таких було нараховано 4). Згідно з формулою 1 було розраховано індекс модальності-емпатії (ME-i), який дорівнював показникові 0,66. Випадки модальності-емпатії у наведеному прикладі подано сірим штрихуванням. Наприклад, словосполучення «порушників спіймали на гарячому» вважалось випадком модальності-емпатії, оскільки автор-ведучий новин висловив своє суб'єктивне ставлення до описуваних і коментованих подій, назвавши діючих у сюжеті осіб «порушниками». До того ж, ведучий новин вжив ідіому «спіймали на гарячому», що додатково підкреслило знижений смисл дій героїв сюжету як експлікацію суб'єктивізму ведучого новин. Маркерами модальності-емпатії слід вважати і слова «окрім того», «чималий», «навіть».

Четверта, остання, дослідницька процедура полягала в інтерпретації отриманих результатів, формулюванні висновків і перспектив подальшого вивчення.

За результатами аналізу текстів телеведучих шведських і українських телеканалів у період від 20 серпня до 2 вересня 2012 року є підстави сформулювати *висновки*.

1. Було передбачено, що соціальнокомунікаційний психолінгвістичний аналіз індексу модальності-емпатії (ME-індекс) українських і шведських телевізійних новин дозволить визнати їх соціальним лакмусом (показником).

Висунуте припущення було доведене повністю.

2. Дійсно, телеведучі та кореспонденти новинних програм 5 шведських каналів і 5 українських каналів у текстах до телесюжетів фіксують певний рівень співчуття й суб'єктивних переживань, який слід вимірювати завдяки індексу модальності-емпатії (ME-i).

3. Аналіз показників дає підстави стверджувати, що показники ME-i різні.

4. Різниця показників МЕ-і достатньо відчутна і дорівнює діапазону від 0,27 (найнижчий) до 1,2 (найвищий), що свідчить про те, що коментарі телеведучих і кореспондентів – авторів телесюжетів виконують роль соціального лакмусу (показника) рівня співчуття (емпатії), рівня «людськості».

5. Разом із зазначеним, слід підкреслити певну тенденцію як в показниках МЕ-і текстів шведських телеведучих і кореспондентів, так і їхніх українських колег. Суть тенденції полягає в тому, що низькі показники МЕ-і (0,33 – шведських текстів та 0,27 – українських текстів) фіксуються під час повідомлень про нічні пошуки шестирічної дівчинки, яка заблукала у лісі (Швеція) та про те, що на кримському узбережжі ледве не загинули люди під час обвалу породи (Україна). Іншими словами, низькі показники МЕ-і зафіксовані під час коментарів загрози для здоров'я однієї або декількох осіб. Така тенденція повністю руйнує стійке уявлення про те, що повідомлення про загибель однієї людини – це трагедія, повідомлення про загибель тисяч людей – статистика.

Паралельно із зазначеним необхідно наголосити на ще одній тенденції, зафіксованій у здійсненому дослідженні. Високі показники МЕ-і відповідають відповідно: на шведських телеканалах (МЕ-і = 1,0) – повідомленню про затримку рейсів після того, як знайшли бомбу, на українських телеканалах (МЕ-і = 1,2) – повідомленню про те, що у львівських школах перший урок присвятили УПА (Українській повстанській армії, роль якої в Україні порізненому оцінюється у суспільстві). Отже, високі показники МЕ-і відповідають загальнозначущим соціальним проблемам як у Швеції, так і в Україні.

У *перспективі* подальшого дослідження варто збільшити вибірку телеканалів двох країн (Швеції та України) і розширити діапазон тематики телесюжетів сюжетів заради отримання повноцінних об'єктивних результатів.

1. Декілька киян намагалися вивезти 130 кілограмів грибів із чорнобиля [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сторінки : <http://podrobnosti.ua/podrobnosti/2012/08/31/855357.html>

2. Маценко Ж.М. Духовність: феномен психології та об'єкт виховання / Маценко Ж.М. – К., Освіта України. 2010. – 100 с.

3. Модальність // Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сторінки : [http://uk.wikipedia.org/wiki/Модальність_\(лінгвістика\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Модальність_(лінгвістика))

4. Телекритика [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сторінки : <http://www.telekritika.ua/ratings/2012-08-20/74276>

5. Sveriges Television [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сторінки : [http://ru.wikipedia.org/wiki/Sveriges Television](http://ru.wikipedia.org/wiki/Sveriges_Television)

**INDEX – MODALITY EMPATHY (IME) UKRAINIAN AND
SWEDISH TELEVISION NEWS AS A SOCIAL LITMUS**

Olexandr Kholod

*Kyiv National University of the Culture and Arts,
Schorsa Str., 36, Kyiv, 01133, Ukraine
e-mail: akholod@ukr.net*

In the article analysed index of modality-empaty of the Ukrainian and Swedish news of the popular in countries TV channels. An author leads to an idea that an index of modality-empaty is a social litmus or index of level of relation and sympathy.

Key words: televisional news, modality, empaty, index of modality-empaty.

**ИНДЕКС МОДАЛЬНОСТИ-ЭМПАТИИ (ИМЕ) УКРАИНСКИХ И
ШВЕДСКИХ ТЕЛЕВИЗИОННЫХ НОВОСТЕЙ КАК СОЦИАЛЬНЫЙ
ЛАКМУС**

Александр Холод

*Киевский национальный университет культуры и искусств,
ул. Щорса, 36, Киев, 01133, Украина
e-mail: akholod@ukr.net*

В статье анализируются индекс модальности-эмпатии украинских и шведских новостей популярных в странах телеканалов. Автор доводит мысль о том, что индекс модальности-эмпатии является социальным лакмусом или показателем уровня отношения и сочувствия.

Ключевые слова: телевизионные новости, модальность, эмпатия, индекс модальности-эмпатии.

Стаття надійшла до редколегії 23.12.12

Прийнята до друку 10.01.13